

ԲԱԶՄԱՎԷՐ

Ե. ՏԱՐԻ. ԹԻԻ 16.

1849

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 15.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՊԱՐՏՈՒՅ

ԳԼՈՒԽ Դ.

Լսող-աշխատութիւն : — Վրանի Տը վայր-ութիւններ :

ԼԵՍԱՐՅԻՍ մէջ մեծ անուն ձգած մարդկանց մէջ մէկ քանին կայ որ անհաւատ եղած են, շատ մըն ալ կայ որ հաւատոյ բաներուն վրայ անթիւ մոլորութիւններ ու ծուռ կարծիքներ ունեցեր են : Բայց ասկէ ինչ կ'ելլէ . այնպիսիները թէ ընդդէմ քրիստոնէութեան ընդհանրապէս և թէ ընդդէմ կաթոլիկէ հաւատոյ շատ բան ըսին ու բան մը չկրցան ապացուցանել . և մէջերնէն զիտաւորներն ալ իրենց աս կամ ան գրուածքին մէջ չկրցան չճանչնալ իրենց չիրած կամ չպահած հաւատքին իմաստութիւնը :

Հետազայ վկայութիւնները թէպէտ և հիմա նորութիւն մը չունին, բայց

անով իրենց յարգը չեն կորսնցըններ, և յիշելը աղէկ է :

Յովհաննէս Յակոբ Ռուսոյ՝ իրեն Լ'Էմիլիոս ըսուած գրքին մէջ աս խօսքերը կ'ըսէ . « Երեսօտովանիմոր սուրբ գրոց վսեմութիւնը զիս կ'ապշեցընէ . աւետարանին վարդապետութիւնը սրտիս հետ կը խօսի . . . Փիլիսոփայից գրքերուն նայէ . իրենց ամենայն զարդարանքներովը հանդերձ՝ ասոր առջևը

1 Ռուսոյ հռչակաւոր դադղիացի մատենագիրը՝ անուանի է իր վայրենասէր փիլիսոփայութեանը համար, որով քաղաքական կրթութեան թշնամի էր . Գաղղիոյ մեծ խռովութիւնը հանողները իրենց սկզբունքները անոր գրուածքներէն հանեցին կ'ըսեն . մեռած է 1778ին :

որչափ պզտիկ են . . . Կարելի բան է որ մէկ զիրք մը որ միանգամայն այնչափ վսեմ ու այնչափ սարգ է՝ մարդկային գործ ըլլայ : Կարելի բան է որ սոսկ մարդ ըլլայ անիկայ՝ որուն վարքը աս զրքին մէջ կը պատմուի . . . Սոկրատայ վարքին վրայ մէկը չկայ որ տարակուսի, և սակայն Վրիստոսի վարուց վկանները աւելի շատուոր են քան թէ անորը : Ուր թողունք որ տարակուսի տակ ձգելով՝ դժուարութիւնը կը հեռանայ, բայց չվերցուիր . աւելի ալ անիմանալի բան մը կ'ըլլայ՝ թէ ինչպէս քանի մը հոգի միաբանած պիտի ըլլան աս զիրքը շինելու, որ կարելի բան չէր՝ առանց մէկ հոգի ըլլալու անոր նիւթ տուողը . . . Եւ աւետարանին ճշմարտութիւնը այնպիսի մեծամեծ, այնպիսի պայծառ, այնպիսի աննման նշաններ ու յատկութիւններ ունի որ եթէ մէկը անիկայ քովէն հնարած ըլլար, աւելի զարմանալի պիտի ըլլար՝ քան թէ մէջի գլխաւոր անձը :

Եյն ինքն Ուոստոյ աս ալ կ'ըսէ .

« Փախիր ան մարդկանցմէ որ բնութեան գործքերուն մեկնութիւն տանք ըսելով՝ ցաւալի սկզբունքներ կը սերմանեն ուրիշներուն սրտին մէջ . . . Կործանելով, քանդելով, ոտքի տակ առնելով այն ամենայն բաներն որ մարդկանց առջևը պատիւ ունին՝ վշտացեալ մարդկանց իրենց թշուառութեանը մէջ ունեցած վերջին միութեարութիւնն ալ կը յափշտակեն, իշխանութեան ու հարստութեան տէր մարդկանց կիրքերուն ետքի սանձը կը վերցնեն, ամենուն սրտին մէջէն յանցանաց վրայ զղջալը՝ և առաքիլնութեան յոյսը կը խլեն, ու կ'ըլեն կը պարծին ալ թէ մարդկային ազգին բարերարներն իրենք են : Ճշմարտութիւնը ոչ երբեք փնտրուի մարդկանց կ'ըսեն . ես ալ անանկ կը կարծեմ . և ինծի կ'երեւնայ թէ ասիկայ սպաւորոյց մըն է որ իրենց սորվեցուցածը ճշմարտութիւն չէ . . . » :

Մոնթեսքիէօ, թէպէտ և հաւա-

տոյ բաներուն մէջ մեղադրութենէ ազատ չէ, կը նեղանար անոնց դէմ՝ որ քրիստոնէութեան չունեցած յանցանքները կը դնեն անոր վրայ . « Պայլ աւելն Ետե՛ք քրիստոնէութիւնն ալ վարկը զարնէ, կ'ըսէ . կը համարձակի պնդելու թէ ճշմարիտ քրիստոնեայք չեն կրնար այնպիսի տէրութիւն մը կանգնել որ հաստատուն մնայ : Եւ չո՛ւ պիտի չմնայ : Եւ տէրութեան հպատակները այնպիսի քաղաքացիներ կ'ըլլային որ իրենց պարտքը ըուն ինչպէս որ պէտք է յստակ տեղեկութիւն կ'ունենային, և անպարտքերը սաստիկ նախանձաւորութեամբ կատարել կը ջանային : Եւ ատ աղէկ կը հասկընային բնական պաշտպանութեան իրաւունքը . որչափ որ հաւատոյ պարտքերը լաւ ճանչնային՝ այնչափ ալ աւելի կը ճանչնային իրենց պարտքը առ հայրենիս . . . » :

Օարմանալի բան : Վրիստոնէական հաւատքն որ կարծես թէ միայն հանդերձեալ կենաց երջանկութեանը պատճառ պիտի ըլլար, նաեւ աս աշխարհիս մէջ մեր երջանկութեանը պատճառ է : (ՈԳԻՈՐԻՆԱՅ, 4ԻԲԳ . 4Լ . 7) :

Վիչ մը ետքն ալ կ'ըսէ .

« Եւ ծուռ տրամաբանութիւն կ'ընէ՝ մէկը հաւատոյ դէմ երբոր մեծ զրքի մը մէջ երկայն բարակ կը շարէ ան չարիքներն որ քրիստոնէութեան հետ մտան, ու անոր բերած բարիքները չյիշեր . . . Ի՞նչ որ մէկը ուզեր մէջ բերել այն ամենայն փաստներն որ քաղաքական օրէնքները, միապետութիւնը, հասարակապետական կառավարութիւնը ըրած են աշխարհիս, սարսափելի բաներ պիտի պատմէր . . . Ի՞նչ որ մտքերնիս բերնք այն անդադար կոտորածներն որ թագաւորները և յոյն ու հռովմայեցի զօրավարներն ըրին, այն ժողովուրդներն որ անոնք ջնջեցին, այն քաղաքներն որ անոնք կործանեցին, այն բռնութիւնները՝ որոնցմով էնկէթի-

„ մուրն ու Նինկիզիանը Լ'սիան անա-
 „ պատ դարձուցին , կը տեսնենք որ կա-
 „ ռավարութեան մէջ քաղաքական ի-
 „ ռաւունք մը , պատերազմի մէջ ալ աղ-
 „ քաց իրաւունք մը կայ նէ՝ պատճառը
 „ քրիստոնէութիւնն է , և մարդկային
 „ ազգը աս բաներու համար որչափ ալ
 „ չնորհակալ ըլլայ անոր՝ բաւական
 „ չէ ։ (Լ'Եր . Գիր . Ի . Գ . ԳԼ . Բ և Գ) ։

Սեծանուն բանաստեղծը Պայրըն ,
 այն զարմանալի հանձարոյ տէր մարդը՝
 որ անտանելի դժբաղդութեամբ վար-
 ժեր էր մէյմը առաքինութիւնը պաշ-
 տել՝ մէյմը մոլութիւնը , մէյմը ճշմար-
 տութիւն՝ մէյմը ստութիւնը , և սա-
 կայն անդադար ճշմարտութեան և ա-
 ռաքինութեան ծարաւով կը տանջուէր ,
 վկայեց թէ ինքը կաթուղիկէ դաւա-
 նութիւնը յարգելու ստիպուած է ։ Ու-
 զեց որ իր մէկ հատիկ աղջիկը կաթու-
 ղիկէ հաւատոյ վարդապետութեանը
 մէջ կը թուի . և իրեն մէկ թուղթը կե-
 ցած է՝ որ անոր մէջ իր աս որոշմանը
 վրայ խօսելով կ'ըսէ , թէ ասանկ ուզե-
 լուս պատճառն ան է որ մէկ եկեղե-
 ցոյ մը մէջ ալ այնչափ ճշմարտութեան
 լոյս չեմ տեսներ՝ ինչպէս կաթուղիկէ
 եկեղեցւոյ մէջ ։

Պայրընին բարեկամը (յուլմաս) Ս'ուռ
 որ անկէ ետքը մինակ ինքը մնաց Լ'նգ-
 ղիոյ մէջ գերազանց բանաստեղծ , շատ
 տարի տարակուսելէն ետքը թէ ար-
 դեօք որ հաւատքը ընտրէ՝ քրիստոնէու-
 թեան վրայ խորունկ քննութիւններ
 ըրաւ , հասկըցաւ որ կարելի բան չէ
 քրիստոնէայ ու լաւ տրամաբան ըլլալ՝
 առանց կաթուղիկէ հաւատքը ընտրե-
 լու . գիր անցուց իր ըրած քննութիւն-
 ները , և թէ ինչպէս բռնադատուեցաւ
 վերջապէս աս որոշմունքը ընելու .

“ Երեցեա , կ'ազաղակէ , կեցցեա , ո՛վ
 „ մի միայն և ճշմարիտ Եկեղեցի , դու
 „ որ կենդանութեան մէկ հատիկ ճամ-
 „ բան ես , և միայն քու տաղաւարներդ
 „ են որ լեզուաց խառնակութեանը
 „ հետ բան չունին ։ Վ'ու սրբազան
 „ խորհրդոցդ չքին տակը հանգչի իմ
 „ հոգիս . հեռու ըլլան ինծմէ հաւա-

„ սարապէս թէ այն ամբարտաւանու-
 „ թիւնը որ անոնց խորթնութիւնը կ'ար-
 „ համարէ , և թէ այն անխոհեմ հա-
 „ լատքը՝ որ անոնց գաղտնեացը խելք
 „ հասցընել կ'ուզէ ։ (Թէ մէկուն և թէ
 „ մէկալին դէմ սրբոյն () գոստինոսի
 „ լեզուն կը բանեցընեմ . Վ'ուն խօսէ ,
 „ ես զմայլիմ . դու վիճաբանէ , ես հա-
 „ լատամ . կը տեսնեմ խորութիւնը՝
 „ թէպէտ և յատակը չկարենամ հաս-
 „ նիլ ։ ”

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ԼԻԵՐԱԿԷԻ ԴՊՐՈՅ ։

Լ'ԶԳԻ մը մէջ կ'ըլլայ ատեն որ գոր-
 ծող աշխատող կը գտնուի , գործ ցուցը-
 նող կամ գործ չգտնուիր . երբեմն ալ
 անոր հակառակը ։ Լ'տեսնով ազգասէր
 անձինք այլ և այլ օգտակար առաջար-
 կութիւններ ըրին ազգերնուս , բայց
 տեսնելով որ ի գործ դնելն անկարելի
 է՝ լռեցին . որովհետեւ ազգերնիս նոյն
 ժամանակը գիտութեան և քաղաքա-
 կանութեան ծաղկոցները ուրիշներու
 թողուցած՝ ինքը քարուտ ու ժեռուտ
 լեռները կը վազէր , արտաքին վտանգ-
 ները մոմտալու զբաղած՝ մտաց պիտոյ-
 քը գրեթէ բոլորովին մոռցեր էր ։ Բայց
 հիմայ որ կրնանք համարձակ յուսալից
 և ուրախ սրտով ըսել թէ ճիւղ արձը-
 կեր է , կոկոն տուեր է զարգացման , և
 մէկ նոր արեգակնային ջերմութեան
 մը կը կարօտի որ աւելի բացուի զար-
 դարուի , և իմաստութեան խարուկէն
 կայծ մը թուեր է մտքին և ետեւէ է զա-
 նիկայ բռնկցընելու բարերար և ազգա-
 սէր անձանց խնամքով , որոնք չեն դադ-
 րիր պէտք եղած ձեռնառութիւնն ընե-
 լու իրենց հայրենեաց , ընկերութիւն-
 ներ կանգնել , ճշմարտներ հաստատել ,
 դպրոցներ բանալ , այլ և այլ օրագիրներ
 հրատարակել , մէկ խօսքով ջանալ յա-
 ռաջագիմութեան բարինախանձ մը վա-
 ռել ամենուն սրտին մէջ , և յայտնա-